

MATUTINOVIĆEV PROCES U SPLITU 1793. GODINE

NADA BERITIĆ

Francuska revolucija pobudila je duboke simpatije i izazvala oduševljenje naprednih ljudi u cijeloj Evropi. Slobodarske ideje Revolucije ubrzo su prešle granice Francuske šireći se po susjednim evropskim monarhijama i udaljenim aristokratskim republikama.

Još i prije same Revolucije, a osobito poslije njena izbivanja, u gradovima Evrope počela su se formirati tajna udruženja i masonske lože, snovati ratne urote i »jakobinske zavjere«. Kroz njih su pristalice Revolucije oštro napadali feudalne institucije i njihove nosioce, tražili njihovo uklanjanje, tražili rušenje preživjelog feudalnog svijeta.

Reakcionarne evropske vlade dočekale su i Revoluciju i širenje njenih osloboditeljskih ideja u evropskim zemljama s neprikrivenim neprijateljstvom, kao svoje najopasnije protivnike. U borbi protiv progresa i opet se udružuju feudalni režimi i katolička crkva braneći se od novog neprijatelja ratovima, policijskim mjerama, pooštrenom cenzurom, istragama i hapšenjima. Pa ipak su se nove ideje probijale nezadrživo kroz sve pore prestarjelog srednjevjekovnog feudalnog oklopa.

Val revolucionarnih ideja stizao je postepeno i do naših zemalja. Njihovo djelovanje osjetilo se i u gradovima duž dalmatinske obale, kako u onima, koji su bili pod mletačkom vlašću, tako i na teritoriju Dubrovačke republike.

Prodor revolucionarnih ideja, kolanje zabranjenih knjiga francuskih enciklopedista, pojave bezvjerstva, tajni sastanci i urote, koji su se zbivali u drugoj polovici XVIII. stoljeća u Dubrovniku, već su bili predmet mnogih napisa i studija.¹

Slične pojave zabilježili su historičari i u drugim dalmatinskim gradovima. Osobito burne događaje doživio je upravo Split. Ti su se

¹ K. Kovač, Zanovićeve škole i framasunstvo u Dubrovniku. List dub. biskupije br. 5 (1913), str. 56.

B. Kovačević, Slobodna misao u Dubrovniku. »Misao« 1923., sv. 91; Ž. Muljačić, Istraža protiv Jakobinaca 1797. god. u Dubrovniku. »Anali« Hist. inst. u Dubrovniku II., 1953., str. 235—252.

N. Beritić, Nekoliko vijesti iz XVIII. stoljeća o zabranjenim knjigama u Dubrovniku. »Dubrovnik« br. 1, 1956., str. 78.

dogadaji istina doveli u neposrednu vezu s padom Mletačke republike i uspostavljanjem demokratske vlade u Veneciji, ali su im povod, naravno, bile oslobodilačke ideje Francuske revolucije i revolucionarne misli enciklopedista.²

Neposredno poslije raspuštanja Velikog vijeća 1797. godine i formiranja nove vlade počele su i u Dalmaciju pristizati vijesti o promjenama u Veneciji. Donosili su ih putnici, koji su stizali iz tih krajeva, a i onih deset tisuća vojnika, koje je Venecija, na zahtjev Francuza, poslala natrag u Dalmaciju.

S jednim odredom vojnika vratio se u Split pukovnik i nadintendant splitskog teritorija Juraj Antun Matutinović, jedan od glavnih aktera nemira u Splitu i njihova krvavog epiloga 15. lipnja 1797. godine. Odmah po dolasku u Split otpočeo je Matutinović održavati sastanke s pristalicama nove demokratske vlade i sljedbenicima Francuske revolucije³ i zajedno s njima upoznavati narod o potrebama nove uprave i u dalmatinskim krajevima, koja bi usvojila i sprovela u život načela Revolucije — slobodu i jednakost.

Po pisanje R. Michieli Vitturija, oko Matutinovića okupio se samo ološ Splita i njegovih predgrađa: bezvjerci i nemoralni ljudi, puni mana i bolesnih ambicija, koristoljubivi i nepostojani.⁴ Konte Radoš doista nije skrivao svoje neprijateljsko raspoloženje prema onima, koje je oduševila ideja jednakosti i slobode, pa bili oni iz uglednih plemićkih porodica ili iz redova građana ili pak običnog puka. Svi su oni zahvaćeni »anarhičnom smrtonosnom zarazom«;⁵ svi oni žele da razruše stalešku hijerarhiju — najjaču društvenu sponu — koja je data od boga i kojoj se treba podložiti. Takvo prikazivanje događaja, kojih je očevidac Vitturi bio, odgovara potpuno idejnoj zamisli njegove kratke »Povijesti Dalmacije...«, u koje uvodu dao je sliku tog »najnesretnijeg stoljeća« zahvaćenog »bezvjerjem, porocima, nečudorednošću«; stoljeća, u kojem »spletke i podvale stvaraju heroje«.⁶ Upravo iz svih tih razloga možemo s pravom posumnjati i u točnost Vitturijeve ocjene ljudi, koji su se okupili oko Matutinovića.

Gotovo u svim plemićkim porodicama, a i u brojnem svećenstvu, Matutinović i njegove pristalice našli su ogorčenog protivnika. I plem-

² Gio. Cattalinich, *Degli avvenimenti successi in Dalmazia dopo la caduta della repubblica veneta*. Split 1841., str. 27—40.

Rados Michieli Vitturi, *Storia delle cose successe in Dalmazia dalla dissoluzione del veneto governo aristocratico fino all'ingresso delle armi di S. M. Francesco II*, Prilog u »Bulletino di archeologia e storia dalmata« a. V., Split 1883.,

Tullio Erber, *Storia della Dalmazia dal 1797 al 1814*. Zadar 1886. str. 20—30.

Ferdo Šišić, *Neke stranice iz novije naše historije (1797.—1814.)*. Hrvatsko kolo V. (1909), str. 208—219.

Grga Novak, *Pokret za sjedinjenje Dalmacije s Hrvatskom (1797—1814)*. Rad JA 269, str. 1—20.

Grga Novak, *Prošlost Dalmacije II.*, Zagreb 1944., str. 265—275.

³ R. Michieli Vitturi, o. c. str. 11.

⁴ Ibid.

⁵ Ib., str. 13.

⁶ Ib. Prefazione, str. 3—4.

stvo i svećenstvo nije biralo sredstva, da spriječi njihova buntovnička nastojanja. Neumorno su ih klevetali i ogovali, izvrtali njihove postavke, prikazivali ih narodu kao rušitelje crkve i starog dobrog režima, kao ljude pohlepne za vlašću, izdajice svog naroda. Zahvaljujući svojoj moći i utjecaju u narodu oni su u tome i uspjeli. I zato su baš u gradovima Dalmacije, pa i u Splitu pojmovi demokratski i francuski postali sinonimi za ateizam, kraljoubice, veleizdaju; a svi oni, koji su bili skloni francuskim novotarijama prezrivo su nazivani »giacobini i čifuti«.⁷

Međutim, nova vlada u Veneciji, koju čak ni mletački predstavnici u Dalmaciji — pristalice starog režima — nisu htjeli priznati, nije mogla pružiti nikakve podrške ni pomoći svojim pristalicama u Dalmaciji. Tako je Matutinović sa svojim prijateljima ostao usamljen, onemogućen.

Pojava anonimnog proglašenja u Dalmaciji 12. VI. 1797. godine još je više pojačala zabunu i ogorčenje. Pristalice nove demokratske vlade tim su proglašenjem bile potpuno diskreditirane. Narodu Dalmacije i taj su put servirane laži i klevete. »Nastojat će sad tvoja nevirna braća Dalmatini«, — pisalo je u proglašenju — »da te opet k Mlecim prilože i zato neviruj svakomu... Znaj istinito da oni, koji te budu nagovarati da se priložiš k Mlečanom, ne istu tebi čestitost doli sebi korist. I ovo su oni, koji su do sada živili naopako, potezali plaću i vas narod gulili, gdi su mogli...«.⁸

Proglašenje je bio očigledan poziv na pobunu protiv svih onih, koji su prihvatili ideje Revolucije. Širom Dalmacije prouzročivao je nekoliko burnih okršaja. I narod Splita kaznio je svoga buntovnika Matutinovića. U želji da do kraja brani svoja uvjerenja Matutinović je prilikom nereda bio ubijen 15. VI. 1797. godine.

U djelima Matutinovićeve suvremenika ostala su zabilježena oprečna mišljenja o njemu. Katalinić ga prikazuje kao »zaslužnog časnika neobično lijepe pojave, koji je u svojoj četi održavao najstrožiji red«.⁹ Katalinić i inače ne tumači tako proizvoljno događaje, kojih je bio očevidac, i s mnogo više razumijevanja i simpatija govori o Matutinoviću i njegovim pristalicama. Michieli Vitturi, međutim, opisuje Matutinovića kao čovjeka podmitljiva i osorna, omrznuća u njegovoj četi, koji je htio da zagospodari Splitom i da progna svećenike i plemiće.¹⁰ Kasniji historičari smatrali su ga tajnim agentom mletačke vlade,¹¹ drugi opet tajnim francuskim agentom.¹²

⁷ Tullio Erber, o. c. str. 21.

⁸ Citirano po Šišiću, o. c., str. 215.

⁹ Gio. Cattalinich, o. c. str. 38.

¹⁰ G. Novak, Pokret za sjedinjenje Dalmacije s Hrvatskom (1797.—1814.). Rad 269, str. 9.

¹¹ R. Michieli Vitturi, o. c., str. 10.

¹² F. Šišić, o. c., str. 218.

¹³ Josip Staničić, Krvavo Tijelovo u Dalmaciji. Novo doba (Split), 3. VI. 1926.

O Matutinovićevoj djelatnosti u godinama prije pada Mletačke republike nema uopće pomena u djelima njegovih suvremenika. Istina, i Katalinić i Michieli Vitturi pišu o događajima, koji su se zbili nakon ukidanja Mletačke republike. Pa ipak je, osobito u slučaju Matutinovićevu, sve ono, što se dogodilo 1797. godine, bilo u uskoj, neposrednoj vezi s njegovim radom iz predašnjih godina. Vitturi je, doduše, zabilježio, da je Matutinović oduvijek mrzio i plemiće i svećenstvo,¹³ ali to je samo jedna usputna primjedba bez detaljnijeg objašnjenja.

Međutim, u Državnom arhivu u Veneciji pronašli smo oveći svežanj dokumenata o procesu, koji se vodio u Splitu 1793. godine i bio u stvari uperen protiv Matutinovića i njegovih prijatelja i istomišljenika.¹⁴ Proces je pokrenut na tužbu prokuratora i jednog od sudaca grada Splita Josipa Cindra. Memorijal, koji je Cindro uputio mletačkom Vijeću desetorice, sadržavao je oštre optužbe protiv onih nezadovoljnika i buntovnika, kojima smeta mir i sloga u ovome gradu i koji stalno podstiču mržnju naroda protiv plemićkog vijeća i pozivaju narod na pobunu. Četrnaest svjedoka potpisali su memorijal prokuratora Cindra. Odmah po primitku odgovora i uputa iz Venecije splitski knez Gian Francesco Pizzamano pokrenuo je proces i zatražio ispitivanje najprije trojice sudaca grada Splita Ivana Krstitelja Milesija, Antuna Albertija i Jerolima Cambija, a zatim svojedoka don Nikole Didoša, polihistora i eruditte dra. Jerolima Bajamontija, dra. Marka Pavišića, don Andrije Meneghettija, don Frana Mistruzziija i drugih. Proces je trajao od srpnja do prosinca 1793. godine. Iskaze je na procesu dala samo protivnička strana, ona, koja tuži, a i svjedoci protiv optuženih. Pa ipak se iz njihovih kraćih ili dužih izlaganja, približno istovetnih u osnovnim crtama, može dobiti jasna slika o djelovanju »buntovnika i nezadovoljnika« u Splitu.

Kao i u ostalim gradovima Dalmacije i u Splitu je plemićko vijeće predstavljalo gradsku općinu. Svaki punoljetni gradski plemić imao je pravo da uđe u to vijeće. Svi ostali slojevi puka bili su lišeni prava upravljanja gradskim poslovima. Međutim, u XVII. stoljeću, kad se broj plemićkih porodica znatno smanjio, u plemićke redove bilo je primljeno nekoliko bogatih i uglednih građanskih porodica. Ali, za njima su se vrata plemićkog vijeća i opet zatvorila. Iako je Venecija znatno skućila nadležnosti plemićkog vijeća u upravljanju pojedinim komunama, ipak je ono jedino bilo ovlašteno, da pored kneza odlučuje o gradskim poslovima. Takvo zatvoreno plemićko vijeće izazivalo je mnoge pobune u prošlosti. Naravno, sve su one završavale porazima i neuspjesima. Plemićko vijeće ostalo je i dalje zatvoreno za ostale stanovnike grada.

S vremenom se kod uglednijih pučkih porodica, koje su se bogatije trgovinom i pomorstvom, a kojih su sinovi pohađali škole u ino-

¹³ R. Michieli Vitturi, o. c., str. 10.

¹⁴ Consiglio dei Dieci e Capi — Processi e carte criminali — Provveditor generale in Dalmazia ed Alb. Processo-Spalato 1793. B^a 2, 1790—1794.

zemstvu i stjecali zvanja liječnika, učitelja, advokata, javila želja, da se odvoje od ostalog puka i stvore svoj zatvoreni krug — građanstvo — kao treći stalež, u koji ostali puk ne bi imao pristupa.¹⁵

U vrijeme odvijanja procesa u Splitu, a i još prije, kako to ističu sami svjedoci, u upravljanju gradskim poslovima imali su udjela plemići preko svoga plemićkog vijeća i građani preko svojih prokuratora. Zbog malog broja pripadnika građanskog staleža službe i obaveze, koje su oni morali izvršavati, padale su obično na nekolicinu ljudi. Iz istih razloga je i dužnost prokuratora građana obnosio jedan građanin umjesto predviđene dvojice. Međutim, u građanske redove nije bilo lako ni biti primljen. Jer iako su prokuratori imali pravo da predlažu ljude za primanje u građanske redove, ipak je konačno odobrenje trebalo da dade plemićko vijeće. I ukoliko je među predloženim bilo ljudi sumnjivih političkih kvaliteta, nepoćudnih i nepoželjnih, plemićko vijeće moglo se ne složiti s prijedlozima i ne prihvatiti ih.¹⁶

U te građanske redove, kako one, kojima je pravo građanstva bilo priznato, kao i one, koji još nisu stekli to pravo, najbrže su prodrle ideje Francuske revolucije. Od pojedinačnih simpatizera oslobodilačkih ideja Revolucije ubrzo se formirala manja grupa ljudi, koja je postala predmet oštiri napada plemićkog vijeća. Prema izjavama svjedoka u toj su grupi »buntovnika« bili Ivan Matijević zvan Tatar, zlatar Ivan Cosser, pop Josip Sinovčić, prokurator građana Matija Pavlović zvan Sadia i pukovnik Juraj Antun Matutinović, koji je ubrzo postao centralna figura toga skupa, njihov savjetnik i branitelj. Oko te grupe ljudi okupio se veći broj pristalica. Na procesu bili su pomenuti još i serdar Antun Giovanicio, Lorenzo Licini, Petar Tomašić, Frano Manestrina, kanonici Antun Tokić, profesor filozofije u Seminariju, i Josip Koić, advokat dr. Nikola Ivellio i komendator Ivan Krstitelj Costa. Harambašu Kaštel-Sućurca Pavla Marušića, koji je u posljednjim godinama pred pad Mletačke republike bio jedan od najbližih suradnika pukovnika Matutinovića, pominju svjedoci na procesu 1793. godine jedino kao autora pjesme u pohvalu Matutinovića.

»Buntovnici« su se obično sastajali u Matutinovićevoj kući, a kad je ovaj bio odsutan, onda u Cosserovu dućanu ili kod popa Sinovčića. Da je predmet njihovih razgovora bila oštra kritika plemstva i svećenstva, kako su to na procesu isticali suci i članovi plemićkog vije-

¹⁵ Grga Novak, *Prošlost Dalmacije II*, str. 245—250,

Ferdo Šišić, o. c., str. 197—202.

Ferdo Čulinović, *Državnopravna historija jugoslavenskih zemalja XIX. i XX. vijeka*. Zagreb 1953., str. 193—197.

Stjepan Antoljak, *Dalmacija* — članak u *Hrvatskoj enciklopediji* sv. III., str. 472.

¹⁶ Svjedok Ivan Krstitelj Milesi, gradski sudac i član plemićkog vijeća, u svom iskazu rekao je ovo: »Il Cosser (= zlatar Ivan Cosser, jedan od splitskih »buntovnika« — op. N. B.) non è cittadino, ne mai lo sarebbe, quando anche venisse proposto dal Capo-popolo, . . . perchè conoscendo il Consiglio nobile il suo carattere inquieto e fomentatore, non sarebbe mai per ammetterlo, . . . (Processo-Spalato 1793., str. 7—8). Taj detalj ponovio je u svom iskazu i svjedok Antun Alberti, sudac i član plemićkog vijeća (*Ibid.* str. 23').

ća, to je potpuno razumljivo. A njihovi razgovori nisu ostajali i završavali se u zatvorenom krugu istomišljenika. Oni su ih pronosili dalje, upoznavali s njima prijatelje i poznanike, objašnjavali ih ostalom građanstvu.

Sve važnije odredbe, akcije i smjernice, koje je donosilo i poduzimalo plemićko vijeće, gradski suci, nadzornici za zdravstvo i za prehranu, bile su na njihovim sastancima temeljito razmotrene. Svaka nepravilna i neefikasna mjera upravnih organa bila je kritizirana. Oštre osude doživjela je osobito odluka gradskih sudaca o poskupljenju mesa i ulja, kao i odredbe nadzornika za ishranu, da se zbog oskudice žitarica smanji obrok kruha.

Lišeni građanskih prava, kojih članovi nisu mogli ni postati bez odobrenja plemićkog vijeća, »buntovnici« su tražili, da pravo primanja u redove građana pripadne samo građanima, a ne i plemićkom vijeću.

Ti usmeni razgovori i diskusije u zatvorenom krugu pristalica i sljedbenika Francuske revolucije bili su na različite načine objavljeni javnosti. Izvorna tumačenja mogla su se čuti i u sakristiji prvostolne crkve, gdje je kanonik Tokić običavao govoriti o novotarijama iz Francuske i hvaliti ih, osobito jednakost sviju pred zakonom. A mogla su se čitati i po ulicama Splita. 1792. godine, nekoliko dana prije svetog Duje, pojavile su se na javnim mjestima tri satire. Jedna kod ribarnice, druga na Narodnom trgu, a treća u blizini ljekarne Ivana Pelegrinija. Sve tri sadržavale su neobično smjele i prijeteće izraze protiv plemstva i svećenstva. Jedna je kritizirala odluke plemićkog vijeća o povišenju cijena nekih živežnih namirnica, druga se oborila na popove, pripisujući im u veći grijeh svekodnevno, a nedostojno vršenje crkvenih obreda nego zapostavljanje službe božje od strane onih, koji su dnevno zauzeti svojim ili općinskim poslom. Prva se satira završavala riječima: »Sjetite se Francuza«; druga je počinjala na ovaj način: »Trgni se narode splitski, upoznaj svoju moć«, a treća se završavala: »Na date znakove čitav će se narod prihvatiti oružja«.

Još i prije objavljivanja satira po Splitu su počele kružiti neke pjesme u pohvalu pukovnika Matutinovića. Iz izjava kako svjedoka, tako i samoga autora pjesama saznajemo, da je pjesme, na zahtjev jednog Matutinovićeve prijatelja, ispjevao pop Ignacio Bakotić. Pop Bakotić rado je pisao pjesme na narodnom jeziku, a ovaj put trebalo je da pohvali Matutinovićevu pravičnost, neustrašivost, pravilno rukovođenje i ujedno da mu zaželi sretan put u Veneciju. Bakotićeve pjesme tiskane su u Ankoni 1789. g. Međutim, primjerci, koji su stigli iz Ankone i prodavali se u Splitu kod trgovca Pavla Renića s Lučca po tri gazete primjerak zajedno sa slikom Matutinovićevom, bili su donekle izmijenjeni. Prema iskazu popa Bakotića pjesmu je vjerojatno izmijenio sam Matutinović dodavši joj jednu strofu uvredljivu i punu prezira prema plemićima. A drugu pjesmu, koja je prema izjavama

svjedoka kolala u rukopisu, sastavio je harambaša Kaštel-Sučurca Marušić. Pomenute pjesme, i one tiskane u Ankoni, kao i one u rukopisu priložene su istražnom materijalu splitskog procesa.¹⁷

¹⁷ Pjesme štampane u Jakinu obuhvataju jedan prošiveni sveščić od osam strana. Listovi su paginirani rukom, i to od broja 73 do 76. Vjerojatno je paginacija kasnije unesena, kad su pjesme možda bile pripojene nekim drugim štampanim odlomcima ili pjesmama. Pjesme donosimo bez ikakvih izmjena.

U vrime čestitoga Oddigljenja od svoje Kraine Prisvitloga Gosp. Kneza i Kolu-nella dostojnoga Gosp. Juria Mattutinovichja.

Pisam.

*Jurju Kruno nassa — dobri Kolunelle
 Tebbe Puk uznassa — i falite vele.
 Gosparu i Bane — Koga slavna dilla
 na sve svita strane — jesu prozvatilla.
 Izvatiche stobom — dokle bude svichja
 goriti nad tobom — mattutinovichja.
 Koju vitra sille — nechje ugasiti
 ni svitlosti mille — nigda potamniti.
 Ier slavna Plemena — Sinaksi ti pravi
 Posctenog imena — dobitnik u slavi.
 Cich toga Gospoda — mnetascka prisvita
 nascega naroda — Hochje dasi Kita.
 Da snam Gospodujes — Upravglias, i vladas
 Od zla obarujes — i tlačitnas nedas.
 Zlochjudna imbenost — nemoxe podniti
 Da tvoja ta milost — budenas braniti
 Izato primechje — i laxi pristira
 Prot tebbi zamechje — nedajuchti (!)
 Kugate ni smila — zlim okom (!)
 a sctochje gni sila — sad stobom imati?
 Ludosti takovoj — maskavimse čisto
 a xalosti gniovoj — nadamse doisto.
 Gdi kodj budes poch — Sarzenamje stobom
 Bogti dao pomoch — Poscaonam zBogom.*

*Sluga od tvoj Slug nejdunxi
 N. N.*

✱

*Doklesi ti snama — Gosparu čestiti
 Mirje megju nama — Pokoj plemeniti.
 Srichjanasi, i radost — zdruxuje i prati
 Blaxena obilnost — odsvudnas Bogati
 Sunzenam jer Siva — od tvoje milosti
 Nek puza od gniva — Kochjenam zlabnosti.
 Kod tebe i stobom — ninamse bojati
 ko negubi sobom — niemu predati
 J ovde i tamo — J di budes bitti
 Tebi mi inamo — Poklonstvo nositi.
 Falitte i Slaviti — J pisme popivat
 Sarzemte svi xelit — J milo spomignat.
 J Boga josc molit — dase barzo vratis
 Zdrav Srichjen u tvoj Split — opetse povratis.*

*Sluga od tvoj Slug nejdunxi
 N. N.*

Matutinović i njegove pristalice nisu iscrpli svoju »buntovničku« djelatnost u razgovorima tajnim i javnim, satirama i pjesmama. »Buntovnička« djelatnost poprimala je u određenim momentima i konkret-

Čemu, ah čemu Oče milli
od nas Stope tvoje odnosis
Kakochjemo nagloj Sili
Mochse oprit Kadnam nosis
Sve uzdanje Stobom nasse
nie ko mac, za nas passe.
Kisu tebbe progonili
Prot namchiese izvratiti
Jeresuse posilili
Dichies ti nas ostaviti
ah Kudchjemo hudi Sada
Puzachjenam Sarze od jada
Stobom barda i glavize
Igraunam u radosti
I zvatunam josc ruxize
mirisanjem od dragosti
Stobom pokoj čast i Slava
Stobom pravda i gljubav prava.
Tisi mirni razlog stavglja
medju Puke uzbugnene
I Krotkoschju gni upravglja
doksi priveo dobivene
na poznanje i svidgenje
I svi griha ostavgljenje

Usilnikom Skarssiosi
Snagu, i Chjud priopaku
neumitne prosvitliosi
Da nestoje vech u mraku
a Zabłudnom puut ukaza
nekse čuva Smartna od jaza
Sirotusi utissio
a Potribna ugledao
Ponixe na uzviscio
na Hola nis gledao
Lupexesi protirao
miran putsi svakom dao
Grih najvechi tvoje bio
Da Priategl nis tio biti
od Gospode ni das tio
sgnima viku pridruixiti
stoga sada dati mogu
Pribilibiti desnu nogu
A zatose nepripadaj
Pravdu čini bojse Boga
a u Sarzu radost imaj
Začchjes biti fagljenstoga
I Stechichies Svitlo ime
Kochjet ressit posve Vrime

Verasc

Splizka Darxav gluto zvilli
mattutinovich kadse dilli,
put mletaka svi to znadu,
zato xalost tu imadu.
A najvechie Grad od splita,
xalost ima ovog lita,
na posciastju kolunella mlada,
koi scgnime mudro vlada.
Onje Grada vella dika,
i Gospodi svoj prilika,
Slavna dilla jer gledaju,
da nefale svi predaju.
A Tirgovzi, i Gragiani,
gnega falle sobestrani,
jer siguro oni stoje,
nitise zla kakova boje.
Zanacije, i Texazi,
mir uxiju kao jagzni,
jer pod krilom svoga milla,
mir uxiju kolunilla.
Providuri, i knezovi,
svi mletacki vitezovi,
razmisglaju slavna dilla,
kassu gnega naressilla.

Ponossise Splite Grade,
jer ne tarpi vechie jade,
ni u Gradu, ni na puti,
on zlocinza svemu sputi.
U Gradusse mirno stoji,
knemu dochi nikosse neboji,
od nepravde, ni Ajduka,
Kolunellovaji svibrani ruka.
Ovc dobro svi poznaju,
za to duxni svi ostaju,
i za glubav kumu nosse
sa svim Sarzem Boga prosse.
Damu dade lipo zdravgle,
od Principa svog poznanje,
i vesselo barzo, dassa vrati,
i svi xegla stimise plati.
Napovrachenju paka tvomu,
uzdatiche fale svemogomu,
ija sa svim zavapichiu,
dassi zdravo mattutinovichiu!
Bogti dao lita laka,
sluxit Duxda od mletaka
i pod krilo paka tvoje
nek Splichiani mirno froje.

Sluge od tvoji Slug naduxnji
splichianji i Kastelani
u jakinu 1789

niji vid. To se vidi iz zahtjeva, koje su »buntovnici« postavljali povlaštenom staležu, a i neprilika, u koje su i ga svijesno dovodili.

Svaka izvodljiva odluka Matutinovića i njegovih istomišljenika zahtijevala je novčana sredstva, kojih oni nisu imali. Široka akcija ubiranja dobrovoljnih priloga među simpatizerima u Splitu mogla je riješiti pitanje puta u Zadar, gdje bi se generalnom providuru izložila teška situacija zbog poskupljenja nekih živežnih namirnica; ona je mogla osigurati minimalna sredstva za izdržavanje Ivana Krstitelja Costa, kojem su plemići prijetili otpuštanjem iz službe zbog njegove povezanosti s »buntovnicima«; ali ona ni u kom slučaju nije bila dovoljna za Matutinovićeve put u Veneciju, gdje je trebalo razmotriti pitanje općinske blagajne i raspodjele novca. Općinska blagajna, kojom je preko svoja predstavnika rukovodilo plemićko vijeće, bila je predmet čestih i oštrih kritika. Matutinović je prigovarao plemićima zbog rasipanja općinskog novca i nereda u blagajni, tražio novčanu i moralnu podršku predstavnika svećeničkog staleža u provođenju reforme općinske blagajne. Međutim i razgovori s kanonicima Andrijom Meneghettijem i Horacijem Bergelićem, kao i zamašni Matutinovićevi planovi o jednakoj raspodjeli općinskih prihoda, koju je trebalo izboriti u Veneciji, nisu urodili željenim plodom. Matutinović je, istina, 1793. godine morao otputovati u Veneciju, no to je bio službeni poziv. Da li je tom prilikom pokušao zainteresirati odgovarajuće krugove u Veneciji za svoj plan o upravljanju općinskom blagajnom — nije nam poznato.

Većina svjedoka sa splitskog procesa pomenula je još neke akcije Matutinovića i njegovih suboraca uperenih protiv plemića, njihova ugleda i mira. Prva od njih bila je uspješna provedena. Dvije godine uzastopce 1791. i 1792. Matutinović je spriječio javne priredbe u Splitu, koje su se od davnine održavale na dan sv. Duje. Tom prilikom bi predstavnici vlasti podijelili neke sitnije nagrade učesnicima stare narodne zabave: varošanima, koji se istaknu u trčanju, i varošankama, koje su najljepše igrale kolo. Taj stari običaj bio je, kako je to u istrazi istaknuto, neobično pogodan način za okupljanje i razveseljavanje naroda, a neznatni darovi, koje su plemići tom prilikom dijelili, prikladno sredstvo za podržavanje sloge i trpeljivosti među raznorodnim društvenim kategorijama.¹⁸ Pravo izbora tekmičara pripadalo je, naravno, plemićima. Ali pravo negodovanja bilo je na strani puka. Znajući to, Matutinović je zahtijevao od kneza, da obustavi javnu priredbu, kako ne bi došlo do nemira u narodu zbog izbora nekih varošana u kolo takmičara, koji u varoši više ne žive. Strah od negodovanja i nemira prisilio je kneza, da 1791. i 1792. godine spriječi narodno ve-

¹⁸ »... uso antichissimo, che serve di geniale trattenimento a tutti li spettatori, e concilia nel tempo medesimo quella buona intelligenza e corrispondenza che è tanto utile e desiderabile nei differenti ordini di persone, che serve quasi di reciproco legame per mantenere tra loro la concordia, l'affezione, la dipendenza ed il buon ordine.« (Processo — Spalato . . . str. 11').

selje. Varošani su, međutim, saznali od Matutinovića, da je priredba obustavljena zbog štednje novca.

1792. godine Matutinović je s »butovnicima« pokušao omesti i zaključenje ugovora između plemića i svećenstva o ceremonijalu prilikom javnih svečanosti. Da li je i ovaj pokušaj bio uspješno završen, ne može se saznati iz iskaza svjedoka.

Cjelokupna djelatnost Matutinovića i njegovih istomišljenika — kako izlazi iz istražnog materijala s procesa — prelazila je, bez svake sumnje, javno iskazivanje oduševljenja za slobodarske ideje Francuske revolucije. No ta djelatnost nije ni u jednom trenutku bila posljedica snažnijeg, organiziranijeg pokreta, koji bi bio u mogućnosti ne samo da ukaže na negativnosti postojećeg stanja, nego da ih i ukloni. Međutim, pri ovakvoj ocjeni treba voditi računa i o ovoj važnoj činjenici: ipak je to bila samo jedna mala grupa ljudi, prilično raznorodna, a usto vjerojatno i nedovoljno uporna i dosljedna. Još za vrijeme trajanja procesa govorilo se o povlačenju popa Sinovića, koji se počeo izgovarati slabim zdravstvenim stanjem. A u presudnom momentu 1797. godine, kad je došlo do otvorenog sukoba, Matutinović se našao potpuno sam. Možda se grupa već ranije počela raspadati, a možda su se članovi grupe povukli zbog neslaganja s Matutinovićem.

Od prvog dana zajedničkog djelovanja i istupanja grupa splitskih »buntovnika i nezadovoljnika« bila je bez potrebnih novčanih sredstava. Lični prihodi i povremeno ubiranje dobrovoljnih priloga nisu dostajali za bilo kakvu ozbiljniju akciju. Upravo ta nestašica materijalnih sredstava sputavala je šire djelovanje, jače zahvate, zamašnije planove članova grupe i njihovih simpatizera. Uzmemo li u obzir još i to, da su se uz neobično privlačna i prihvatljiva načela Revolucije — slobodu i jednakost — o kojima su govorili splitski »buntovnici«, širile i priče o prevratu u Francuskoj, o progonu vjere i crkve, o ubijanju popova, onda će nam biti mnogo jasnije, s kakvim se sve teškoćama ta grupa ljudi morala boriti.

Ali i pored svih tih otežavajućih okolnosti u Splitu se osjećalo postojanje grupe »nezadovoljnika«, čije su ostvarene i neostvarene zamisli i akcije bile dovoljan razlog osjetnoj uznemirenosti pripadnika plemićkog staleža. Ta se uznemirenost postepeno pretvarala u strah od izbivanja nereda ili pobune u narodu. Članovi plemićkog vijeća ne bi se bez razloga tužili mletačkom Vijeću desetorice i u njihovoj pomoći gledali svoj spas.¹⁹ A da bi svoje optužbe što bolje potkrijepili, crtali su svoje protivnike najcrnijim riječima. Po njihovim iskazima sve su to ljudi mračna duha, nemirna karaktera, željni opasnih novotarija, obuzeti fatalnom idejom o jednakosti, nesposobni i bez talenta

¹⁹ ». . . si siamo creduti in dovere noi giudici di produrre l'accennato umillissimo ricorso alla suprema autorità dell'eccelso consiglio di X^{ci} a salvezza nostra, e del nostro corpo, a riparo di quelle pur troppo funeste e fatali conseguenze, che nella promossa popolar convulsione abbiamo ragione di temere, e per rimetter in questa fedelissima città la tranquillità, e la concordia, combattuta dalle male arti, ed insidie dei sunominati capi di facione.« (Ib, str. 12').

kao Matija Pavlović, osvetoljubivi kao Matijević, bahati kao Matutinović, koji želi da sruši plemstvo, kako bi mogao bez zapreke dati maha svom nasilju i despotizmu. Sve ih je objedinila nepomirljiva mržnja na plemiće, želja i ambicija, da se s njima izjednače, da im postanu ravni.²⁰ Upravo zato su — u čemu su se složili svjedoci optužnice — unosili sjeme razdora u mirnu političku atmosferu Splita, bunili narod protiv plemića i pozivali ga na osvetu, onemogućavali plemiće u vršenju njihovih dužnosti, uznemirivali ih, kritizirali, klevetali pred narodom i omalovažavali.

Kako je mletačka vlada reagirala na žalbe plemićkog vijeća, šta je i da li je uopće išta poduzela protiv »buntovnika i nezadovoljnika« iz Splita, nije nam zasad poznato. Moguće je i samo plemićko vijeće najzad našlo načina da umiri nepoćudne buntovnike. A možda su se ovi poslije procesa i sami povukli. Ako je uistinu i nastao mali predah i neko zatišje poslije optužbi, prijetnja i procesa — to je i razumljivo. No taj prividni mir nije izbrisao iz sjećanja plemstva i svećenstva sve one uvrede i sav onaj strah, koji su im »buntovnici« prouzrokovali. I ne samo plemstva i svećenstva, nego i dobroć dijela naroda, koji je vjerno slijedio svoje duhovne vođe i pokorno ih slušao. Ali i revolucionarno sjeme nije potpuno ugaslo. Kako smo već pomenuli,²¹ Vitturi je zabilježio, da se Matutinović, odmah po dolasku iz Venecije 1797. godine, sastao u Splitu s nekim nezadovoljnicima i pristalicama Francuske revolucije. On, istina, ne pominje njihova imena, ali i bez toga možemo pretpostaviti, da su to bili neki od Matutinovićevih starih prijatelja i suradnika. Međutim, 1797. godine situacija je bila sasvim drugačija od one devedesetih godina. Nova demokratska vlada već je bila uspostavljena u Veneciji i ma kako bili, još od samog početka, labavi njeni temelji, ipak je ona predstavljala konkretnu opasnost u Dalmaciji. Trebalo je raditi brzo. I ne znajući, šta čeka demokratsku vladu, Matutinović traži i očekuje njenu pomoć. Njegovi protivnici obraćaju se Austriji. Stara mržnja i neprijateljsko raspoloženje, koji su neprekidno tinjali među njima, ponovo izbijaju. U tom presudnom momentu pojavljuje se i »Proglašenje narodu dalmatinskomu« oštro kritizirajući demokratsku vladu, prikazujući je kao bezbožnu i krvožednu.

U tako uzbudljivoj i napetoj atmosferi bilo je dovoljno učiniti ono, što je učinio Matutinović — zatvoriti se u generalatsku palaču s oružjem i municijom, prkositi razbješnelom puku i izazivati ga — pa da uznemirenost prijeđe u oružanu akciju. Krvavi sukob 15. VI. 1797. godine bio je logična posljedica svih onih događaja, koji su nastali u Splitu poslije izbijanja Francuske revolucije i svih onih revolucionarnih stremljenja, koja su najvidnije došla do izražaja na splitskom procesu 1793. godine.

²⁰ »... causa per lo più di tali tendenze, il desiderio dei cittadini di eguagliarsi ai nobili, e l'ambizione degli altri di divenir cittadini, motivi tutti, che li indussero ad ingerenze incompetenti . . .«. (Ibid. str 91).

²¹ Vidi bilješku 3.

R é s u m é

LE PROCÈS CONTRE LE COLONEL MATUTINOVIĆ À SPLIT EN 1793

L'influence des idées révolutionnaires a pénétré jusqu'aux rivages de la Dalmatie même avant 1789. Cette influence s'est accentuée encore depuis le déclenchement des événements révolutionnaires en France. Conciliabules secrets, conspirations des »jacobins«, propagation et lecture de livres interdits, tels sont symptômes de cette fermentation politique et sociale que les historiens signalent dans les villes dalmates à cette époque.

Les documents conservés dans les Archives Nationales de Venise nous apprennent que le procès contre le colonel et surintendant de la région de Split Matutinović et ses adhérents et amis, a eu lieu à Split en 1793, sous l'inculpation d'incitation à la révolte. D'après les dépositions des témoins à ce procès, on peut se faire une idée assez complète de l'activité de ce groupe de »mécontents et séditionnaires« de Split. Les divers sympathisants des idées libératrices de la Révolution ont constitué à Split un noyau de personnes possédant les mêmes idées, autour duquel est venu se grouper dans la suite un nombre plus considérable d'adhérents. Le personnage central en fut le colonel Matutinović. Tous les arrêts et toutes les initiatives décidées ou entreprises par le Conseil des nobles de la ville, par les juges municipaux, les inspecteurs de l'alimentation et de la santé, bref, toute l'activité des autorités a été discutée au cours des réunions des »mécontents«, et toute mesure jugée incorrecte a été passée au crible de la critique.

Bien entendu, l'existence et l'activité de ce groupe de »mécontents et séditionnaires« ont été connues et commentées dans la ville. Aussi l'inquiétude des milieux dirigeants était-elle grande. Ils craignaient que des tumultes ne se produisent parmi le peuple, pouvant mener à une révolte. C'est pourquoi les membres du Conseil des nobles de Split s'adressèrent au Conseil des Dix de Venise, en demandant leur intervention. On ne sait pas si le gouvernement vénitien a donné suite à cette plainte. En tout cas, Matutinović reçut l'ordre de partir pour Venise d'où il ne put retourner qu'en 1797, c'est à dire après la dissolution du Grand Conseil.

Encouragé par l'avènement du régime démocratique à Venise, Matutinović essaya dès son retour à Split, de renouveler l'activité de ses anciens adhérents et collaborateurs. En lançant un appel au peuple pour l'élection d'une administration nouvelle, chargée d'adopter et d'appliquer les principes de la Révolution, Matutinović entra de nouveau en conflit avec ses adversaires, et perdit finalement la vie, au cours d'une collision sanglante, qui eut lieu le 15 juin 1797.